Volume II (2016)

Ş. BEYÂNÎ, *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*. Ankara 2015. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 172 sayfa (6 resim ile birlikte). Çev. M. Uyar. ISBN: 9789751630162

Ceren Gül YALÇIN

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımı, eleştiri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımı, eleştiri ve çeviriler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni C. G. Yalçın, *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*. Yazar: Ş. Beyânî, Çeviren: M. Uyar. *Libri* II (2016) 533-535. DOI: 10.20480/lbr.2016050

Geliş Tarihi: 12.12.2016 | Kabul Tarihi: 27.12.2016 | Elektronik Yayın Tarihi: 31.12.2016

URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2016050>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

Ş. BEYÂNÎ, *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*. Ankara 2015. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 172 sayfa (6 resim ile birlikte). Çev. M. Uyar. ISBN: 9789751630162

Ceren Gül YALÇIN*

Sorbonne Üniversitesi'nden doktor unvanı alarak lisans eğitimi tamamladığı Tahran Üniversitesi Tarih Bölümü'ne dönen ve burada profesörlük yapan Şîrîn Beyânî ihtisas alanı olan Moğollar üzerine pek çok eser vermiştir. Bu doğrultudaki çalışmalarından biri olan *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*, Mustafa Uyar tarafından dilimize çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 2015 yılında basılmıştır. Kadının sosyal, siyasi ve ekonomik alandaki yeri ve rolü Moğol dönemi öncesinde Gaznelilerden itibaren ele alınıp İlhanlı dönemine kadar, dönemin kaynakları tarafından desteklenerek ve diğer devletlerle karşılaştırılarak ele alınmış olup emsal olarak dönemin öne çıkan kadınlarından birkaçına ayrıntıyla değinilmiştir. Orta Asya'ya özgü aile içinde ve bu doğrultuda sosyal hayat içerisindeki rol ve görev dağılımı, iş bölümü kısmen Türkler ve sonrasında Moğollar ile İran coğrafyasına aktarılmıştır. Bunun sonucu olarak kadın, İran toplumu içerisinde tartışılmaz biçimde yükselmiş, Moğol dönemindeki itibar ve pozisyonunu başka hiçbir dönemde elde etmemiştir. Hayatın hemen her alanında erkeklerle birlikte yer almıştır.

Eser, Şîrîn Beyânî'nin kısa biyografisi, *İçindekiler* (VII), *İkinci Baskı İçin Önsöz* (X), *Önsöz* (XIII-XIV) ve ardından yine esere, müellife ve kitabın dilimize kazandırılmış olunmasının önemine ilişkin kısa açıklamalarda bulunan *Mütercim Önsözü* (XV) ile başlamaktadır. Dört ana bölüm ve bunlara ait alt başlıklardan oluşan kitapta *Sonuç* (139-141), *Ekler* (143-149), *Kaynakça* (151-153) ve *Dizin* (155-172) kısımları da bulunmaktadır.

Birinci bölüm *Moğol Dönemi Öncesinde İran'da Kadın* (2-25) ismini taşımaktadır. Orta Asya'da kadına verilen değer ve kadının önemi açıklanıp kadının yerinin sırası ile Gazneli, Selçuklu ve Harezmsâh dönemlerinde gösterdiği gelişme karşılaştırmalı ve kaynak temelli olarak ele alınmaktadır. Gazneliler zamanında, sonraki dönemlere kıyasla daha geri bir konumda olan kadınlar, etkinlik alanı bakımından Selçuklular döneminde ön plana çıkmaya, yönetimde etkinleşmeye ve Harezmsâhlar devrinde ciddi anlamda otorite haline gelmeye başlarlar. Saray ve hanedan üyelerinin evliliği, pek çok devlette olduğu gibi siyasi nedenler yüklüdür. Gaznelilerde Sultan Mahmud'un kız kardeşi Hürre-i Huttalî; Selçuklularda Melikşah'ın eşi Terken Hatun, atabeylerin eşlerinden Kutluğ Hatun, Melike Hatun, Abiş Hatun gibi isimler; Harezmsâhlarda Sultan Tekiş'in eşi Terken Hatun bahsi geçen devletlerin yetiştirdiği, idari yeteneğe sahip önemli ve ileri gelen kadınlardandır.

Evlilik ve Aile Kurumu (27-67) adlı ikinci bölüm Moğol aile yapısı, ritüelleri ve geleneklerinden bahsetmektedir. Savaşçı ve avcı, yani dinamik nüfusa duyulan sürekli ihtiyaç neticesinde evlilik

* MA., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Entitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. cerengulyalcin@gmail.com

kurumu daima teşvik edilmiştir. Evlilikler kız isteme ya da savaş ve kız kaçırma şeklinde iki usulle gerçekleştirilmiştir. Diğer kabilelerle etkileşim ve ittifak halinde olabilmek ve zayıf olmayan nesiller üretebilmek adına pederşahi bir endogamiden uzak durulmuş, baba tarafından akraba kabileler arasından kız alma gerçekleştirilmemiştir. Oldukça küçük yaşta gerçekleştirilen evliliklerde, nişan süresi yaygınlıkla bir yıl tutulup bu sürede damat gelin ve ailesiyle yaşamıştır. Mehir ve çeyiz Moğollar'da İslam öncesi dönemlerde dahi bulunan adetlerdendir. Boşanmaya ilişkin ise bir örnek bulunmamaktadır. Nikâhsız kadınlar kuma ve cariye olarak iki gruba ayrılmıştır. Kumalar geçici nikâhlı olup özel haklara sahiptirler ve kumalardan olan çocuklar yasal statüdedir. Cariyeler ise genellikle savaş esirleri olup herhangi bir kanuni hakkı olmayan ve karşılıksız hizmet eden kadınlardır. Maddi haklar anlamında ise kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Her kadının kendine ait çadırı ve eşyası mevcuttur, kocasının ölmesi halinde çocukları büyüyüp yetişene kadar kocasına ait malların tamamının tasarrufu yine kadındadır. Ele geçirilen ganimetlerden yine kadın da pay alır. Çocukların statüsü ve mertebesi de annesininkine paraleldir. Çocuğu olup olmaması ise kadınlar arasında kademe ölçütlerindendir. Evlenen bireyler aileden ayrılıp kendi ailelerini kurarken en küçük oğul evlense de ailesiyle yaşayıp onlara bakma sorumluluğunu üstlenir, babanın asli serveti de bu en küçük oğula kalır. İleride han ve ileri gelenlerle evlenerek kabilenin nüfuzunu arttıracak, çok sayıda ve sağlıklı çocuklar doğuracak olmaları gibi sebeplerle kız çocukları eğitim, yetiştirme ve muamelede erkek çocuklardan ayrı tutulmaz. Annenin yeri ise tartışmasız çok önemlidir. Çocuklara soy ve şecere mutlaka öğretilir ve annenin soyu da babanınkiyle eşit şekilde anlatılır. Kadınlar evin düzeni başta olmak üzere domestik hayatın temel görevlerinde yetkili mercidir. Yeri geldiğinde erkeklere ait olan işlere de katılabilmekte ve büyük saygı görmektedirler. Ayrıca, kocalarınınkinden bağımsız olarak kendi dinini seçip gerekli uygulamalarını özgürce gerçekleştirebilmektedirler. Kadın ölünce evin bir odasına defnedilir. Eşlerden birinin ölmesi halinde sağ eş mutlaka tekrar evlenir. Kadınların giyim kuşamı kabile ve çobanlık temelli toplum yapısı uyarınca pantolon, kürk gibi kıyafetlerden oluşup yine erkeklerle aynıdır. Yerleşik hayatla birlikte bilhassa saray çevresinde elbise ve kimono benzeri kıyafetler görülmeye başlanır. Evlilikler mikro ölçekte kabile reisinin, büyük ölçekte ise hanın onayına tâbidir.

Üçüncü bölüm *Toplumsal Değişik Tabakalarında Kadının Konumu* (69-111) adını taşır. Bu bölümde farklı toplumsal katmanlardaki kadınlar hakkında bilgi verilir. Hatunlar Melike/Kraliçedir ve MS XII. yüzyılın sonuna kadar kabile yönetiminde kocalarının ortaklarıdır. İmparatorluk ve sonraki dönemde hanla birlikte tahta oturur ve taç takarlar. Hanın ölümü halinde yeni han tahta çıkana dek 1 yıl kadar bir süre ile saltanat naipliği yapar ve yönetimi devralırlar. Hükümdarın hasta ya da yetersiz kaldığı durumlarda fiilen idareyi ele alırlar. Kadınlar eşlerinin rütbesi hiyerarşisine bağlı olarak unvanlandırılırlar. Bunlardan başka, hatunlar meclislere katılıp fikir sunma, karar alma, hükümdar ve vezir seçme, savaşa katılma gibi işlerde aktif rol alır, hükümdar fermanlarında isimleri geçer, yönetimdeki taraflar arasındaki husumetlere doğrudan müdahil olabilirler. Hatunların müstakil bir sarayı vardır ve buranın idaresi, mali teşkilatı bulunur. Bu saray, hükümdar arazilerinden ayrı, geliri doğrudan kendine aktarılan arazilere sahiptir. Saray içi işleyiş kendine has protokoller ve özellikler taşır. Hatunlar hükümdarınkinden ayrı, pek çok araba, binek, hizmetkâr, eşya, yiyecek, giysi, seyyar bir mescit gibi unsurları bünyesinde barındıran çok geniş bir maiyetle göç düzeni ve yolculuk hareketleri içerisinde yer alır. Hatunlardan sonra kudret bakımından feodal ve aristokrat eşleri gelir. Hatunlar gibi bu grubun kadınları da hemen her alanda eşlerine ortaklırlar. Çoğunlukla eğitilirdiler ve pek çok alanda kendilerini gösterirler. Bu kadınların ardından orta tabaka kadınları gelir. Özellikle kabile hayatı döneminde ekonomik ve top-

lumsal sistemin merkezinde yer almışlardır. At biner, ok ve yay kullanır, ava çıkar, temel tüketim ve ev eşyalarını üretip ticaretini yapar, giysi ve ayakkabı diker, çadır kurar, araba sürer, erkeklerin yokluğunda kabile işlerini idare ederler. Yerleşik hayatın ve İran gelenekleriyle etkileşimin neticesinde özellikle İlhanlılar döneminde nüfuz kaybetmeye başlarlar. Savaşlarda esir ve ganimet olarak ele geçirilen köleler ise, üçüncü sınıfı oluştururlar. Zenginlerin şahsi ve ev hizmetlerinde görev alırlar. İmparatorluk döneminde sarayda cariye olarak hizmette bulunan bu kadınlar müzik, el işi, terzilik gibi eğitime tabi tutulup sonrasında devlet erkânından kişilerle evlendirilirler. Bu grubun kadınlarının hiçbir hak ve talebi olamaz, çocukları meşru sayılmaz, tanıklıkları kabul edilmez ve bu kadınlar servet edinemezler. Bunların dışında bir de umumhane ve fahişe evlerinde yaşayan kadınlar vardır. Bunlara bozkır kabile döneminde rastlanmamakla birlikte imparatorluk dönemi ve sonrasında sayıları oldukça artmıştır.

Dördüncü ana bölüm *Moğol Döneminin Bazı Seçkin Kadınları* (113-137) başlığını taşır. Bu bölümde siyasi anlamda yeteneği ve etkisiyle Moğol döneminde adından söz ettirmiş olan yedi kadından ve bu icraatlarından bahsedilir. Bu kadınlardan ilki kendisine kutsallık atfedilen Alan Ko'a'dır. Eşi öldükten sonra yönetimi devralıp bir arada tutar ve imparatorluk teşkilatlanmasının temellerini atan girişimlerde bulunur. Cengiz Han da onun soyundan gelmekte olduğu için hanedanı mukaddes kabul edilir. Cengiz Han'ın annesi Hö'elün Ucin de bahsi geçen bir diğer kadındır. Cesaret, yiğitlik, siyasi zekâ ve idari yetenekleri ile adından söz ettirmiş, imparatorluğun Cengiz Han'la birlikte kurucu isimlerinden olmuştur. Üçüncü kadın Cengiz Han'ın ilk ve en önemli eşi Börte Ucin de yine siyasi ve manevi yönden yönetimde etkili olmuştur. Cengiz Han tarafından Ögedey Kaan'a bağışlanan Töregene Hatun, güzelliğinden ziyade yeteneği ve zekâsıyla kısa sürede yükselerek Kaan'ın ikinci eşi olmasına rağmen en önemli eşi olmayı başarmıştır. Saltanat naipliği de yapmış, yönetimde merkezi otoriteyi güçlendirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Yine Ögedey Kaan döneminde Toluy'un eşi olan Sorkoktani Beki, önemli Moğol kadınlarından. Üç oğlunun da kaan ya da hükümdar olduğu, kendisinden övgüyle bahsedilen bu siyasi figürün aynı zamanda namusluluğu da kaydedilmiştir. İlhanlı yönetiminin son döneminde Bağdâd Hatun ve Dilşâd Hatun itibarları, mücadeleleri ve zekâları ile adlarından söz ettirmiştir. Kitap 6 adet resmin bulunduğu Ekler kısmı ile sona ermektedir.

Sonuç: Moğollar, kadının rolü bakımından, bulundukları coğrafyayı ve kendilerinden sonraki devletleri etkilemişlerdir. Bunda, kendilerinden önce İran'da bulunan Türklerin de katkısı olmuştur. Kadın, askerî de dâhil olmak üzere her durum ve alanda erkeklerle birlikte, yer yer daha baskın olarak rol almıştır. Yalnızca aile değil, devlet idaresinde de aktif olarak bulunmuş, tüm sosyal katmanlarda ehemmiyet arz etmiştir. İran'da kadının toplumdaki yeri ve kendisine verilen değer Moğollar döneminde gelişme kaydetmiştir.